

REGIONÁLNÍ PROBLÉMY EKONOMICKÉHO VZDĚLÁNÍ NA SLOVENSKU

Emília Krajňáková

Ekonomická fakulta TU Košice

This paper tries to analyze the issues of development of the university education in the Slovak republic. Author writes about problems of universities of economics in the regions and about state policy what solving this problems. Education is a very complicated process, because it's determinated by a lot factors and conditions. Slovak universities of economics have different options for realizing the aims of education.

Regionální problémy hospodářství ovlivňují současný stav a budoucnost rozvoje vysokoškolského vzdělání v regionech. Přestože resort školství je státní institucí a je řízen a financován státem, postavení a problémy vysokých škol v jednotlivých regionech se velmi odlišují. Kromě toho, že se potýkají s podobnými problémy, vysoké školy v regionech zápasí i s problémy, které vyplývají z jejich postavení „periferních“ škol.

Podmínky pro takovéto postavení „periferních“ vysokých škol byly vytvořeny v předcházejícím společenském zřízení. V tomto období se celkový ekonomický rozvoj, stejně jako rozvoj vysokoškolského vzdělání, uskutečňoval cestou vytváření silného ekonomického centra s rozvinutou infrastrukturou, s relativně rozvinutým vzděláním, vědou a kulturou. Proto větší investice směřovaly do hlavního a velkých měst a jejich institucí vzdělání a vědy. Proto se vybaveností, stavem a odborností pedagogů, celkovou kvalitou vzdělávacího procesu - na začátku transformace společnosti, ale i v současnosti - vysoké školy hlavního města a několika škol v jiných městech, podstatně odlišují od vysokých škol ostatních regionů.

Právě tyto faktory jsou dnes hlavními kritérii, podle kterých se hodnotí činnost vysokých škol a rozdělují státní finanční prostředky. Takovýto způsob vnímání a hodnocení vysokých škol, které se nacházejí daleko od hlavního města a hlavních státních útvarů, zůstává platný ve vědomí jak současných státních úředníků, tak i širší veřejnosti a představitelů „hlavních“ vysokých škol. V takovéto nerovné situaci se po „sametové“ revoluci ocitlo více regionálních vysokých škol a univerzit.

Ale právě tento způsob hodnocení regionálních vysokých škol v současnosti vyhovuje zájmům především těch škol, které mají lepší podmínky a vybavenost, v celkovém procesu soutěže o státní finanční prostředky, o kvalifikované učitele, o domácí a zahraniční stipendia a granty, o uchazeče o studium na vysokých školách atd. Ve většině oborů jen vysoké školy hlavního města Slovenska mají akreditaci na doktorské studium, habilitaci a inauguraci vysokoškolských učitelů. A právě této skutečnosti uvedené školy plně využívají v tomto konkurenčním boji s ostatními vysokými školami. Je jinou otázkou, zda tato „tvrdá“ forma hospodářské tržní konkurence, která se působením různých faktorů v podmínkách transformace společnosti stala platnou v resortu školství, patří na akademickou půdu. A je-li tomu tak, proč potom nevyřešit tuto situaci už dnes, když to nebylo vyřešeno po revoluci,

proč neodstranit tato socialistická privilegia jednotlivých škol a vytvořit stejné šance pro všechny školy?

Je možné souhlasit s více argumenty, které velmi často předkládají média a odborné časopisy, že mnoho vysokých škol v regionech nestačí na to, aby vytvořily podmínky pro realizaci odpovídajícího vysokoškolského kvalitního vzdělání. Avšak lze těžko souhlasit s tím, že na trhu práce, například v ekonomických a jiných oborech, se vytváří přebytek odborníků s vysokoškolským vzděláním. Nejdůležitějším ukazatelem v tomto případě je rostoucí počet nezaměstnaných absolventů vysokých škol, který v tomto roce dosáhl výše 1100 mladých lidí z celkového počtu 400 tisíc nezaměstnaných (2,15). Pokles stavu zaměstnaných je charakteristický pro bankovní sektor, firmy podnikající na kapitálovém trhu, výrobní podniky (3,13). Budeme-li dále vycházet z tohoto schématu, můžeme dojít k závěru, že když se ekonomická krize slovenského hospodářství bude prohlubovat a počet absolventů vysokých ekonomických škol mezi nezaměstnanými poroste, bude z ekonomického hlediska účelné zavřít snad i všechny vysoké školy s ekonomickým zaměřením.

Momentálně je na Slovensku takový stav, že vysoké školy přijímají ke studiu 24% populace 18-ti letých (1,53), přitom podíl vysokoškoláků na pracovní síle nedosahuje ani 10%. A to je podstatně méně než například v zemích Evropské unie, kde na vysoké školy přijímají 30-35% populace z ročníku a podíl vysokoškolsky vzdělaných pracovníků na pracovní síle se pohybuje okolo 20% (3,12).

V případě, že dovolíme uskutečňovat vysokoškolské vzdělání jen těm vysokým školám, které k tomu mají lepší vybavenost a podmínky (z hlediska kritérií Evropské unie však také nedostačující), tak takové právo získají pouze Univerzita Komenského, Ekonomická univerzita pro ekonomické obory a ještě pár specializovaných vysokých škol či fakult. Zároveň to neznamená, že by tyto školy mohly nahradit ostatní vysoké školy v možnosti přijímání a výuky tohoto velmi malého, v porovnání se zeměmi EU, počtu studentů z populačního ročníku. Pro tyto účely jmenované školy taktéž nemají vyhovující podmínky, což se týká základní vybavenosti, kvalifikace, ale i jiných předpokladů.

O co tu tedy jde v tomto v podstatě tvrdém konkurenčním boji na akademické půdě? Proč není v zájmu jedněch škol přispět ke studiu doktorandů, k habilitacím nebo inauguračním učitelů jiných univerzit? Co tímto chtějí získat vysoké školy, které tuto činnost nepočítají za prospěch svůj, ani za prospěch této společnosti? Myslí na vyšší odbornost a kvalitu vysokoškolského studia? Vysoké školy by v podstatě měly být i centry vědy. A úspěšný rozvoj takových center není možný právě bez komunikace na akademické půdě, bez diskusí o otázkách nových idejí, metod poznání, nových poznatků, vědeckých koncepcí a teorií, nových metod vyučování, výchovy vědeckých pracovníků, vysokoškolských učitelů.

Vysokoškolské vzdělání ve společnosti by mělo kromě ekonomické funkce přispívat k rozvoji vědy, kultury, humanitního potenciálu člověka (4,563). Vzdělání má pro současného člověka zvláštní sociální hodnotu. Tato kritéria vzdělání v současné společnosti nejsou předmětem ani akademických diskusí, ani snahou o jejich uplatnění ve společenské praxi. Proč má být strašákem nezaměstnaný absolvent vysoké školy a ne samotná nezaměstnanost? Jestliže člověk mít práci, tak v tomto případě je zbytečné ho vzdělávat. Pragmatičnost tohoto postupu by měla být větším strašákem.

Takováto ekonomická „účelnost“ z hlediska celospolečenského vypadá jako neznalost úloh a významu vysokoškolského vzdělání jak pro společnost, tak i pro jednotlivého člověka. Proč by měl stát, jako reprezentant společnosti a jejích zájmů, který má omezené finanční prostředky, za tyto skromné prostředky připravovat odborníky pro banky anebo jiné

podnikatelské subjekty, když ty mají větší finanční možnosti? V praxi ekonomicky vyspělých zemí lze vidět společenskou a úzce ekonomickou účelnost vysokoškolského vzdělání. Celospolečenským zájmům patrně odpovídají vysoké školy s univerzitním postavením, které jsou zodpovědně financovány ze státního rozpočtu. Také vysoké školy praktického zaměření, jako například Business schools, Fachhochschulen, Handelshochschulen, v mnohém fungují ze sponzorských darů podnikatelských kruhů. Snaha některých vysokých škol na Slovensku aplikovat podobné zkušenosti, k čemuž je donutila jejich nevyhnutelnost v domácích podmínkách, se nepodporuje.

V současné situaci nezbývá regionálním vysokým školám nic jiného, než přizpůsobit svoji existenci skutečným podmínkám. Proto lze předpokládat, že školy i nadále budou soupeřit mezi sebou především o existenční prostředky, a ne na půdě akademické. Naproti tomu trendy v rozvoji hospodářství naznačují, že v podmínkách hospodářské krize budou relativně růst požadavky na kvalifikaci absolventů vysokých škol, což ovlivní problémy uplatnění na trhu práce.

Platí to i pro ekonomické obory. Už teď se projevuje trend, že mnohé pracovní příležitosti především v bankovním sektoru na Východním Slovensku se obsazují absolventy Ekonomické univerzity v Bratislavě anebo bývalými pracovníky hlavních finančních institucí v Bratislavě, protože většina bankovních zařízení v regionu jsou jen jejich pobočky. Proto v dalších letech bude viditelný relativně mírný pokles žádostí o studium na vysokých školách s ekonomickým zaměřením. A o uchazeče na vysokoškolské studium se musí bojovat, stejně jako to učíme své studenty - budoucí inženýry ekonomie: prosazujte svoje výrobky na trhu a bojujte o zákazníka. Společenské cíle a zájmy lze řešit za pomoci nástrojů společensky orientovaného marketingu (5, III-104).

Předpokladem uplatňování marketingové strategie na trhu odborného ekonomického vzdělání je kvalita výuky (6, III-51). Nevytvoří-li se konkurenční přednosti fakult, tak se tato skutečnost odrazí na ztrátě zájmu uchazečů o studium. Zatím je výhodou ekonomických fakult velký zájem veřejnosti o vzdělání v těchto oborech. Ale to jsou jen dočasné přednosti. Za několik let se situace nevyhnutelně změní. Přednostmi budou především kvalita výuky a připravenost absolventů k aktuálním požadavkům na trhu práce.

Kromě toho je velmi aktuální restrukturalizace vysokých škol na základě požadavků Evropské unie. Strukturu vysokých škol tvoří univerzity s doktorským studiem, vysoké školy s inženýrským a magisterským studiem a nakonec vysoké školy s bakalářským studiem. Podle těchto druhů vysokých škol se bude určovat odpovídající financování, možnosti kvalifikace učitelů a vědeckých pracovníků, rozsah vědecko výzkumných úloh, mzdy zaměstnanců atd.

Slovenská republika, jako jediná země v Evropě má zařazeny všechny vysoké školy na úrovni univerzit s výjimkou tří uměleckých, dvou vojenských a jedné policejní akademie. Zároveň se tyto univerzity ve všech základních parametrech odklánějí od trendů uplatňovaných ve vyspělých zemích Evropy.

Oč se mohou ucházet ekonomické fakulty? Je jasné, že většina z nich nemá na to, aby získala právo doktorského studia. Chybí odpovídající vybavenost, kvalifikace učitelů. Za dané situace nebude pro ně samozřejmostí ani akreditace inženýrského studia. Zůstane jim jen status školy pro bakalářské studium. A takových škol by měla na Slovensku být téměř jedna třetina. Samozřejmě k nim budou zařazeny nejslabší školy. A třeba uvést, že přitom ještě v kritériích posuzování vysokých škol akreditační komisí chybí hodnocení struktury a obsahu vyučovaných předmětů.

O nic lepší není ani kvalifikace učitelů. Rozhodující zastoupení na vysokých školách Slovenska mají učitelé, kteří podle oficiálních interních kritérií o kvalifikaci vysokoškolských učitelů „...nemají právo přednášet, ale jenom vést cvičení - asistenti a odborní asistenti. Na tuto jakoby pomocnou kategorii připadá ještě stále plných 65% všech učitelů“ (1,53). To znamená, že odchod jen jednoho z několika docentů anebo jednoho profesora z fakulty může v blízké budoucnosti ohrozit požadavky fakulty na status nejen univerzity, ale i vysoké školy.

V současnosti se vysoké školy nacházejí v postavení podnikatelských subjektů, působících ve velmi zvláštních základních výchozích podmínkách a v tvrdé konkurenci na trhu. A přežití na trhu může napomoci odborně připravená marketingová strategie a přesně definované kroky její realizace. A právě to přece učíme naše studenty. Proto úlohou vedení fakulty, všech učitelů a celé akademické obce je připravit a realizovat strategii přežití školy anebo fakulty na tomto zvláštním trhu.

Literatura:

1. Kraus, I., 1999: Alma Mater. Medzi apatiou a nádejou. In: Fórum občianskej spoločnosti, August 99/8, s. 52-55.
2. Polakovič, I., 1999: Konfrontácia, v ktorej nebolo porazeného. In: Profit, č. 16, s. 14-15.
3. Polakovič, I., 1999: Budeme mať prebytok ekonómov? In: Profit, č.16, s. 12-13.
4. Vojtovič, S., 1998: Sociológia vzdelania. In: Sociológia.Krátky encyklopedický slovník. IS NANU, Kyjev, s.562-563.
5. Vojtovič, S., 1999: Historické koncepcie marketingu. In: Súčasný trendy v manažmente. Zborník medzinárodnej konferencie, Bratislava, s. III-101-105.
6. Cibáková, V, 1999: Marketingová stratégia kvality na vysokých školách v podmienkach globalizácie. In: Súčasný trendy v manažmente. Zborník medzinárodnej konferencie, Bratislava, s. III-51-53

Kontaktní adresa:

doc. Emília Krajňáková, CSc, Ekonomická fakulta Technickej univerzity v Košiciach.
B.Němcovej 32, 040 01 Košice

Tel./fax: 095 / 633 09 83.

Recenzovala: doc.RNDr.Ludmila Macháčová,CSc., proděkanka pro pedagogickou činnost a studenty, FES UPa